

Никола Жутућ

стр. 41-63

Институт за савремену историју, Београд

ЛИБЕРАЛНО (МАСОНСКО) И РИМОКАТОЛИЧКО ЈУГОСЛАВЕНСТВО И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Сажетак

У чланку је реконструисан и систематизован утицај кључних идеологија либералног и римокатоличког “свјетоназора” на процес југославенског уједињења и стварања Краљевства СХС.

Кључне ријечи: либерализам, масони, римокатолицизам, ватикан, Краљевство СХС, југославенство.

ИДЕОЛОГИЈА ЛИБЕРАЛНОГ ЈУГОСЛАВЕНСТВА

Капитулација Аустро-Угарске означила је крах не само државног механизма већ и полуфеу-далне идеологије свећенства и племства пред грађанским либерализмом “западних демократија”. Поб-једа Француске и савезника омогућила је да југославенски либерали заузму истакнуте позиције у државном врху Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Централне европског грађанског либерализма – Француска и Енглеска – шириле су идеје демократизма на тлу некадашњег цезаропапистичког хаб-збуршког царства.

Интенција јачања интеграционих процеса у Краљевини СХС осјетила се већ од првих дана живота нове државе, због онемогућавања евентуалне рестаурације бившег хабзбуршког режима. Словеначки либерали – Југославени, повезани са либералним Соколима, припадницима бивше хрватско-српске коалиције и предратном револуционарном “пречанском” омладином (сплитски либерални круг), били су главни носиоци интегралне југославенске националне

концепције у Краљевству СХС.

Југославенски либерали, сједињени у Демократској странци 1919. године, сматрали су Србе, Хрвате и Словенце једним народом “по језику, крви, осећају и континуитету територија на којима су живели”. Демократе (грађански либерали) тврдили су да су вјерске подјеле и засебан државноправни живот кроз вјекове подјелили “словенски југ” у четири народносне групе (Срби, Хрвати, Словенци и Бугари) и три религије. Неизвјесна стварност упућивала је јужнославенске народе да се, на основу пуне вјерске и народносне равноправности, групишу у велику цјелину. У држави “демократа” повластице ни превласт није требало да има ниједан народни дио ни “племенско” име. Све је требало да прожима дух државног јединства. Њихово гледиште је било: један народ у једној држави с једним уставом, једном владом и једним законодавним тијелом. Демократе су оставиле могућност административне самоуправе преко опћина и области, како би “дали народу могућност да своје локалне интересе унапређује и своје посебне енергије развија преко својих посебних органа.¹

Може се слободно рећи да су Срби свим својим политичким и идеолошким бићем у првој половини XX вијека прионули уз свјетски поредак тзв. западних демократија, што је довело до потпуног нестанка српске идеје која се утопила у југославенство. (Од странака које су његовале српство појавила се у децембру 1920 једина Српска странка која је понекад била у коалицији са Српском народном организацијом Ђорђа Чокорила, Ратничком странком. Омладинска организација Српске странке била је Српска национална омладина (СРНАО) истраживачки дјевичански нетакнута (на нивоу табула раса). Све ове тзв великосрпске странке и организације биле су без већег политичког утицаја у Краљевини СХС и далеко од интересовања историографа. Нестале су већ 1926).

С друге стране, српски политички и државни фактори постепено су током XIX и почетком XX вијека прихватили идеје буржоаске идеологије грађанских револуција – либерализам, као најефикасније средство остварења сна о дефинитивном ослобођењу и уједињењу свих српских земаља. У Краљевини Србији и Краљевини СХС управо су настајале организације које су имале првенствени циљ да спроводе српску национално-ослободилачку акцију, “хуманитарну мисију”, а све то у име свесрпског ослобођења и уједињења, али и због продора и ширења грађанских идеја на балканско тле (то су биле либералне српске које су прерастале у

¹ АЈ, Збирка Хинка Кризмана (фонд 84), ф. 2, “Демократији Срба, Хрвата и Словенаца” – проглас, 1919.

интегрално југославенске националне организације. То су биле Народна одбрана, Четници, Југословенски соколи, Црвени крст – “установа човјечанска”, Коло српских сестара, Јадранска стража и друге).

Краљевина СХС створена је српским војничким побједама, али уз пресудну помоћ и арбитражање западних либералних савезника, на основу принципа који су проглашени за коначан циљ Првог свјетског рата: слобода, демократија, социјална правда, народно самоопредјељење и самоодређење (“темељни демократски принципи”). Ствараоци тадашњег новог свјетског поретка намијенили су Србима улогу спроводника њихове замисли рушења хабзбуршког аустроугарског царства и главног ослонаца приликом увођења грађанских демократских идеја у земље полуфеудалног аустријског цезаропапства.

Државност побједничког народа жртвована је 1918. године за тренутне интересе либерално-демократских земаља. Нови свјетски управљачи могли су за своје тренутне интересе да упуте српске трупе у Србима страну цивилизацију римокатоличког “свјетоназора”, како би на Алпама и Драви поставили границе нове либералне демократске државе. Није се никако могао остварити пројект тзв. Велике Србије, јер су те снаге нестале са уједињењем 1918. Због неприкосновених интереса интернационале “демократа” -ономогућавања рестаурације Хабзбурговаца – створена је држава различитих цивилизација и антагонистичких конфесија, која се у кризним свјетским помјерањима увијек могла лако разбити.

Политичке странке бивше Краљевине Србије (радикали, либерали, напредњаци) биле су за либерално-грађанска рјешења у новој држави (слобода савјести, вјерска трпељивост – индиферентизам, парламентаризам, грађанске слободе итд.). Кохезионе тенденције из Србије ишле су у правцу што чвршћег повезивања три народа Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Српски политичари, који су у вјерском (клерикалном) фактору видјели велику препреку зближавању народа, залагали су се за вјерска начела грађанског либерализма. Српска династија Карађорђевића одано је слиједила западноевропску либералну грађанску идеологију. Краљ Петар I Карађорђевић, “слободни грађанин Швајцарске” и преводилац Стјуарта Мила, проглашаван је првим заштитником народних грађанских слобода и уставним чуваром права Народне скупштине.

Хрватски “праваш” Анте Павелић (старији) прихватио је либералне тековине Краљевине Србије одо-брављајући проширивање

либералног српског устава из 1903. године на нову државу. Он истиче (цит): “По томе уставу су сви грађани пред законом једнаки. Ниједан грађанин нема право ни на какве наслове. Свим грађанима зајамчена је лична слобода. Укинута је смртна казна за чисто политичке кривње. Стан је неповредив. Преметачина се има обавити у присуству бар два грађанина. Својина је неповредива, ма какве природе била. Казна одузимања имања не може се установити. Неограничена је слобода савјести, те су слободне и стоје под заштитом закона све вјере. Обвезатно је бесплатно основно школовање у јавним основним школама. Штампa је слободна. Грађани имају неограничено право удруживања. Неповредива је тајна писма и телеграфа... Ево о тим и таквим правима радило се у Београду, да буду проглашена за читаво подручје Државе СХС”.²

Српски народ је идеално послужио за ширење “космополитских”, “модерних”, “напредњачких” и демократских грађанско-либералних идеја на Балкан, са плебисцитарним прихватањем југославенске идеологије. Словенци, Хрвати и муслимани нису у већој мјери могли послужити интересима западних дем-окрација због свог духа феудалне римокатоличке и исламске искључивости. У римокатоличком станов-ништву Хрватске, Славоније, Далмације, Босне и Херцеговине, а поготово Словеније (Корушке, Крањске и Штајерске), постојао је јак клерикално-језуитски дух због доминантног утицаја Римока-толичке цркве у свакодневном животу већинског сеоског дијела становништва.

Југославенски (унитарни) грађански либерали у свом романтичарском националном заносу стално су истицали да су јаки политички разлози упућивали Србе, Хрвате и Словенце на уједињење са Србијом. Крвно и језичко јединство Срба и Хрвата, неподјелива измјешаност на једној територији и изражена опасност од туђинске владавине, за “пречанске” либерале су били јаки аргументи за пропаганду у правцу уједињења са Србијом.

У Краљевини Србији либерали су видјели “слободњачко-уставну” државу која неће угрожавати хрватску народну посебност. Југославенство је од унитарних либерала третирано као пут ка човјечанству, савршеније у односу на “племе” или народност. Са југославенством је требало да отпад-не сваки национализам у ужем смислу ријечи. Настојало се приближити славенству, а преко њега човјечанству. За унитарне либерале, славенство и човјечанство су били истовјетни: “Југословенство је крај нашег засићеног, оствареног

2 Хрватска држава, 18. децембар 1918.

и дефинитивног национализма, а почетак нашег човечанства”³

За либерале индивидуа представља егоизам уског размјера. Племе, народ, етничка цјелина су егоизам ширег размјера. У ствари, по њима је постојало само једно – човјечанство, човјечанско друштво. Да би се превазишли феудални партикуларизам и феудалне оgrade, либерали су наступали са кос-мополитским идејама о уједињењу човјечанства, али уједињењу под супремацијом идеологије за-падних демократија (претече данашњег неолибералног глобализма).

ПРАГМАТИЧНО (ПРОЗЕЛИТСКО) ЈУГОСЛАВЕНСТВО РИМСКЕ ЦРКВЕ

Послије уједињења у југославенским римокатоличким покрајинама брзо се почело заборављати на све хрватске и словеначке државне и политичке муке послије распада Аустро-Угарске монархије. У вријеме уједињења 1918. године вођства хрватских политичких партија и Римокатоличка црква потпуно су потиснули размишљања о успостављању било какве државе Хрватске. У том тренутку политички и државни положај поражене Аустроугарске и њених јужнословенских покрајина био је крајње неповољан. Тзв. Држава Словенаца, Хрвата и Срба, састављена од бивших аустро-мађарских покрајина појавила се крајем октобра 1918. као творевина уличног народног немира и настала је као посљедица кидања свих веза са Аустро-Угарском. Та тзв држава није била међународно признати државноправни субјект па је очекивала помоћ Србије.

Због таквог неповољног стања Римокатоличка црква, као антипод грађанских либерала и њима супротстављена идеолошка интернационала, у вријеме југославенског уједињења 1918. године стајала је на позицији “декларативног југославенства”⁴ због страха од либерализма грађанске Италије, која је чувала антиклерикалне традиције “ризорђимента” и која је реализацијом Лондонског уговора из 1915. године могла своју “кобну” идеологију проширити на римокатоличка подручја (Далмацију, Приморје словеначке земље).

Римокатоличка црква је у раздобљу 1918–19. године испољавала “приврженост” новој југо-славенској држави –

3 Л. Поповић, “Југословенство и Словенство”, *Нова Европа*, бр. 2, 11. јануар 1922.

4 У свом прозелитском наступању РКЦ је у другој половини XIX вијека користила југославенску националну идеологију као средство за превођење православних Срба и окупљање римокатоличких Срба (идеолози Штросмајер, Рачки) пошто хрватство још није било раширено у мјери која је гарантовала успјешност окупљања римокатолика око те нове националне формације.

прелати су говорили “наша Југославија”, “наша Домовина” итд.). Историчар Драгољуб Живојиновић је писао да су са свих страна, од најистакнутијих прелата до жупника, провинцијала, редова и редовника, долазиле изјаве у прилог уједињења свих Југославена са Србијом и Црном Гором, а против италијанских узурпација и присуства у југославенским областима. Већ првих дана новембра 1918. хрватски клерикалац Фран Барац је изјављивао да је дошао дан слободе за хрватски народ који ће се ускоро ујединити са “осталом браћом” у снажну државу. Она ће имати, “12 милиона житеља а бит ћемо господари јадранског жала”. Загребачки каптол, као и други каптоли, признао је “револуционарно” Народно вијеће СХС у Загребу као једино мјеродавно да ријеша “наше народно питање” и пружио му пуну моралну и материјалну подршку.⁵

Историчар Виктор Новак (Магнум цримен), чији је дух био прожет либералним (масонским) идејама,⁶ писао је о клерикалном југославенству 1918. године и супротстављао га либералном југославенству грађанског сталежа. При том је цитирао Хрватску њиву, орган хрватских либерала, која је полемисала са римокатоличком штампом и њеним поимањем државног јединства. У чланку “Слобода савјести и народно јединство”⁷ износи се да клерикалци – “највећи прогонитељи југословенске мисли 1914.”, сада 1918. године траже од свих, у име тобожњег покајања, националну концентрацију. Смјелост клерикалаца је била толика да су они југославенске борце – либерале оптуживали да онемогућавају националну концентрацију (цит. Но-вака): “Вјеруј као и ја и нека знаде да је поготово бесмислена и узалудна грожња њихова да либерали-зам упропаштију народно јединство. Напротив, нека се зна да је либерализам баш она неутрална зона на којој ћемо се најбрже и најтрајније наћи у чврстом ’неразрјешивом народном јединству’...”.

Треба истаћи чињеницу да су Римокатоличка црква и Ватикан 1918. године били у незавидном положају. Расуло римокатолицизма посебно је било изражено у либералној Чешкој, у којој су се по-јављивали бројни отпадници од Ватикана. Обнављала се снага чешке народне “хуситске цркве” која је нагло привлачила масе нових вјерника. Појављивала се и чешка православна црква, захваљујући мисионарској активности епископа Доситеја. Велика

5 Драгољуб Живојиновић, Дејан Лучић, *Варварство у име Христово*, Београд 1989, 216.

6 Виктор Новак је заједно са Фердом Шишићем, Ником Бартуловићем, Гргом Новаком, Василијем Поповићем и другима, припадао утицајној југославенској масонској ложи Доситеј Обрадовић, која је у Краљевини СХС ширила интегрално југославенске идеје (видјети: Н. Жутић, *Нико Бартуловић – римокатолик четник*, Београд, 2010.

7 *Хрватска њива*, бр. 14, Загреб 1918.

маса народа почињала је да се одређује и за атеизам.⁸ “Масонски преврати” у новим државицама бивше Аустро-Угарске стављали су Римокатоличку цркву у незавидан положај, с обзиром на њене традиционалне клерикалне претензије које су ратни побједници либерали настојали да у потпуности неутралишу. Без јаке подршке моћне свјетовне силе, последице нестанка Хабзбурговаца и Аустрије, Ватикан је морао омекшати наступ и привремено се повући пред западним либералним демократијама, у ишчекивању новог идеолошког савезника и повољнијих времена.

Иако је доживљавала политичко расуло, “као да је и сама поражена на фронту”, Римокатоличка црква није остала равнодушна према тадашњим политичким рјешењима. У октобру 1918. савезници су били обавијештени да римска Курија заступа идеју стварања подунавске конфедерације на темељима Хабзбуршке монархије. Из тог пројекта издвојила се идеја о Хрватској и Словенији као дјвема репуб-ликама. Такве идеје посебно су подржавали тзв. британски јавни радници (Ситон-Вотсон и други) и Римокатоличка црква.⁹ Папа Бенедикт XV говорио је у то вријеме да не треба стварати посебну југославенску државу, већ да Бечу треба предложити да се Аустро-Угарска преуреди на тријалистичкој основи: “То значи, нека Монархија остане, али умјесто да буду двије поле, Аустрија и Угарска, нека она буде састављена од трију једнакоправних јединица. Трећа да буде хрватска и словеначка јединица, која ће признати хабс-буршку династију као своју”.¹⁰

Насупрот Св. Столици римокатоличка хијерархија у Банској Хрватској, Далмацији, Славонији, Босни, Херцеговини и Словенији, подржала је оснивање Народног вијећа СХС 6. октобра 1918, што је представљало одвајање јужнославенских (српских) земаља од Аустро-Угарске. У Народном вијећу били су заступљени и римокатолички свећеници. За предсједника вијећа изабран је свећеник Антон Корошец. У пленум Народног вијећа, осим њега, ушли су Јанко Шимрак, Светозар Ритиг, дон Станко Банић, фра Љубомир Галић, фра Дидак Бунтић и Фран Барац. Улазак свећенства у Народно вијеће значио је спремност клера да подржи напоре за уједињење “југославенских народа”, а убрзо су уследили и изјаве свећенства у прилог подршке Народном вијећу и његовој политици. Професорски збор Надбискупског лицеја у Загребу, са сједнице одржане 20. октобра 1918, “најсрдачније је поздравио” Народно вијеће и, према властитој изјави, подржао његове дотадашње

8 АЈ, Ватиканско посланство.

9 Милорад Екмечић, н. д., 812–813.

10 Иве Миховиловић, *Ватикан према нашем народу кроз историју*, Загреб 1955, стр. 22.

закључке. На крају изјаве речено је слиједеће: “Дао Бог, да његов рад (рад Народног вијећа – Н. Ж.) донесе Словенцима, Хрватима и Србима потпуно слободу, самосталност и уједињење.”¹¹

Хрватски историчар Златко Матијевић истакао је несклад између ватиканске политике и хрватског Католичког епископата према одлуци Хрватског сабора од 29. октобра 1918. године. По његовој оцјени, неподударност става Ватикана и хрватског епископата тиме је постала евидентна. На вијест бечке нунцијатуре о одлуци Хрватског сабора, државни секретар Гаспари изјавио је да је та одлука “дубоко ражалостила Светог Оца”. Хрватски бискупи, међутим, нису показивали да жале заједно са папом.¹²

Надбискуп загребачки и хрватски метрополита, др Антун Бауер, приклонио се револуционарним догађајима од 29. октобра 1918. када су јужнословенске (углавном српске) земље одвојене од Аустро-Угарске монархије. М. Коларек усхићено је писао да је 29. октобра 1918. Антун Бауер ушао “блажена лица у хрватску саборницу и свечаном чину прогласења дао моралну санкцију, пјевајући мало иза тога Те Деум у историјској цркви св. Марка”.¹³ Наредног дана (30. октобра) Бауер је, поводом раскида са Аустро-Угарском, упутио свећенству окружницу слиједећег садржаја: “Једнодушним закључком хрватског сабора... прешла је врховна власт за читаву нашу домовину у руке Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба, пошто су прекинути државноправни уговори са Краљевином Угарском и царевином Аустријском. Домовина је наша сло-бодна и независна! Колико одушевљење, колика радост напуња срца свих нас и вјернога пука нашега! Надасве тешку задаћу имаде да оврши Народно вијеће, док се потпуно проведе и изгради наше државно уређење. Судбоносни су дакле дани што их проживљујемо те треба да је сваки на свом мјесту, да је сваки читав човјек. Прокушано родољубље Ваше, предрага браћо свећеници, јамчи ми да ћете примјером својим и поуком својом Народно вијеће живо подупријети у тешком његовом послу, и у народу утврђивати повјерење у њ. Чувајте ауторитет духовних и свјетовних поглавара, јер ће се само тако сачувати у ово вријеме најпотребнији мир у земљи. Нада све пак, предрага браћо, молите да ми-лосрдни Бог... благослови нову нашу државу и води је путем праведности до среће и напретка.”¹⁴ (Потпуно другачије је говорио у лето 1914 када је

11 З. Матијевић, „Католичка црква у Хрватској и стварање југословенске државе 1918–1921. године“, *Повијесни прилози*, 5, Загреб 1986, стр. 16.

12 Исто, стр. 17.

13 Н. Коларек, А. Бауер, *Католички лист*, 11. фебруар 1937.

14 Ф. Шишић, *Документи о постанку Краљевине СХС 1914–1919*, Загреб 1920, стр. 213–214.

соколио хрватске војнике који су кретали на Србију).

У прогласу свећенству загребачке дијецезе, од 19. новембра 1918, надбискуп Бауер је поново тврдио да Народно вијеће представља врховну власт. Упозорио је свећенство да се “у миру и праведности поведе изградња уједињене и слободне државе Словенаца, Хрвата и Срба: Главна је ствар уједињење и слобода наша а у том смо, хвала Богу, сви сложни”.¹⁵ Изузетно помирљива и изненађујућа изјава за великодостојника Римске цркве изречена је у дијелу про-гласа у којем попут либералног свећеника протестантске или старокатоличке цркве намеће за ову цркву омрзнути канцелпараграф: “Црква и проповиједаоница није и не смије бити мјесто за политизирање. Зато најстрожије и под особну одговорност свакога појединог свећеника, забрањујемо у Цркви говорити о политици”. Надбискуп Бауер одрицао је цркви могућност да се изјашњава о облику државног уређења, остављајући ту слободу народу – Словенцима, Хрватима и Србима.

Фран Барац је у Католичком листу, у броју од 7. новембра 1918, изражавао наклоност према тек формираној Држави СХС (Словенаца, Хрвата И Срба), која је требало да постане држава социјалне правде, заузимајући одбранашки став према Народном вијећу.¹⁶

Ректор богословног сјеменишта у Ђакову, монсињор Антун Акшамовић, био је пот-предсједник мјесног одбора Народног вијећа у Ђакову. Као такав он је “ноћ и дан радио заједно с предсједником мјесног одбора Народног вијећа либералом др Иваном Рибаром и држао говоре за идеју народног јединства”.¹⁷ Дана 17. новембра 1918. југославенска сатнија од “преко 200 момака” положила је у Ђакову “свечану присегу” пред столном црквом у присуству “више хиљада опћинства”. Том приликом Акшамовић је одржао изразито патриотски пројугославенски говор.

Дан стицања тзв. “хрватске независности” (29. октобар 1918) за Акшамовића је био најсретнији дан, јер се тада хрватски народ ријешио “проклетства краља Звонимира” које га је “сапело у немилу и тешку заједницу с Мађарима” пуних 900 година. Акшамовић је очекивао да ће Хрватска, као независна и суверена држава (конфедерална), ступити у заједницу са осталом браћом Србима и Словенцима, у јаку југославенску државу Срба, Хрвата

15 Драгољуб Живојиновић, Дејан Лучић, н. д., стр. 189.

16 Цит. према Драгољуб Живојиновић, Дејан Лучић, н. д., 218.

17 АЈ, МП-в.о., ф. 16, Др Андрија Спилетак – министру вјера Т. Алауповићу, 30. октобар 1919.

и Словенаца. Та хрватска држава, “као свака друга, мора имати своју владу, своју војску, своје финансије и све остале увјете за самоодржање по-требите”. Акшамовићу је, у ствари, од Југославије био неопходан само југославенски конфедерални оквир, како би Хрватска, Далмација и Славонија са Сремом (очекивали су и са Војводином), као дије-лови поражене Аустро-Угарске, избјегле неизбјежно територијално комадање између побједничких држава (Италија, Србија, Црна Гора) и неповољне одредбе предстојећег уговора о миру.¹⁸

Народно вијеће Државе СХС, у раздобљу од 29. октобра до 1. децембра 1918, борило се са бројним ексклузивистичким струјама које су се опирале јужнославенском уједињењу. Језуити су били посебно упорни у антијугославенским настојањима, па су изазивали оштру реакцију либерално-грађанског дијела Народног вијећа. Старјешинство хрватске покрајине Дружбе Исусове, на челу са Фердинандом Бриксијем, чак је 2. новембра поздравило Народно вијеће Словенаца, Хрвата и Срба као закониту врховну власт, изјављујући да “свом својом моралном снагом подупиру остварење народних идеала.” С друге стране, на више сједница Народног вијећа у Загребу расправљало се о језуитима, те је одлучено да се донесе наредба о њиховом изгону из Државе СХС.¹⁹

Конференција југославенског Католичког епископата, одржана од 27. до 29. новембра у Загребу, усвојила је заједнички став римокатоличких бискупа према новој држави, свом центру у Ватикану и бројним другим питањима. Југославенски католички епископат “радосно” је поздравио уједињење свих Словенаца, Хрвата и Срба у једну “неовисну” државу; признала је Народно вијеће као врховну провизорну власт, а “признат ће такођер ону дефинитивну власт коју ће створити воља народа по Конституанти”. Епископат је очекивао да ће југославенска држава признати права РКЦ, те да ће све додирне тачке уредити договорно са Светом Столицом. Изразио је жељу да живи у “кршћанској љубави и најбољим одношајима

18 Идеолошки и државни курс Краљевине СХС (либерализам и централистичке тенденције) удаљили су Акшамовића од прокламованих идеја “народног јединства и братства са Србима”. Пошто се није остваривао његов модел суверене и конфедералне Хрватске, он је све више долазио у конфликте са југославенским националистима. Осијечки либерални орган Југ и Ријеч СХС нападали су у полемичким чланцима током 1919/20. Акшамовићу “антидржавну” активност. Народни посланик В. Јанић у интерпелацији од 18. фебруара 1921. наводи да је Акшамовић вријеђао православне хришћане у Сремској Митровици, назавши их “заблудјелом браћом”. (АЈ, МП-в.о., ф. 26). Акшамовић је уклонио римокатоличког капелана Стевана Мајсторовића из Сремских Карловаца, човјека “штросмајеровске традиције”, због великог пријатељства са Србима и одушевљења за идеје југославенског јединства. (Политика, 15. фебруар 1921; АЈ, МП-в. о.ф. 26).

19 З. Матијевић, н. д. стр. 18.

са сваком у Југославији признатом вјероисповијести, а наравно у првом реду са православном хијерархијом и православним пуком.”²⁰

У дискусији која се 23. и 24. новембра 1918. водила у Народном вијећу СХС, гркокатолички свећеник Јанко Шимрак је говорио о потреби народног јединства, критикујући странчарство радикалних Хрвата, Словенаца и Срба који су истицали сепаратистичке принципе. Изјаснио се за федерализам, иако је у концепцији националног федерализма с државним границама видео велике тешкоће. Пред очима му је била концепција словеначког клерикалца др Јанеза Крека, који се залагао за културно-економски фед-ерализам с јаком централном заједничком владом. Шимрак је сматрао да без снажне централистичке владе није могуће ријешити кључна питања. У овом погледу он је још увијек политички био под утицајем Јанеза Крека, као и идеологије Мајске декларације.²¹ (под жезлом хабзбуршко-лоренске династије).

Међутим, историчар Виктор Новак је истицао краткотрајност Шимраковог југославенског националног опредјељења, “јер ће у Привременом народном представништву, које ће се само послје пола године састати, ићи сасвим у раскорак с овим својим новембарским погледима. Одонда ће ево-луирати у назадном смјеру према најрадикалнијем ексклузивизму пријератног франкофуртимаштва”.²² Не треба заборавити на чињеницу да је Шимрак у свом почетку, као члан Сениората, национално (прив-идно) стављао у други план, а да је у први план истурао социјално-економске и политичке методе борбе према начелима Католичког покрета, односно по узору на словеначке и њемачке римокатолике (“Центрум”). Међу члановима Народног вијећа Државе СХС који су форсирали хитно уједињење са Србијом и Црном Гором налазио се, дакле, и Јанко Шимрак. У Одбор Народног вијећа од 28 чланова, који је имао задатак да организује јединствену државу, ушла су три свећеника – Антон Корошец, Шим-рак и Фран Барац. Међу изасланицима који су у Београду предали Адресу Народног вијећа, “са жељом свих Југославена бивше Аустро-Угарске да се уједине са Србијом и Црном Гором у јединствену државу”, опет је био свећеник Јанко Шимрак. Он ће с временом постати највјернији Степинчев поузданик, којег је одгајао у клерикално-прозелитском правцу, форсирањем уније (гркокатолицизма над православним Србима.

Словеначки бискуп Антон Бонавентура Јеглич, насупрот

20 Д. Живојиновић, *Ватикан, Србија и стварање југословенске државе 1914–1920*, Београд 1980, стр. 351–352.

21 V. Novak, *Magnum crimen*, Beograd 1948, str. 79.

22 Isto.

Бауеру, Акшамовићу, Корошецу и већем дијелу римокатоличке хијерархије, испољавао је династичност и оданост Аустро-Угарској у ок-тобарским и новембарским данима 1918, остајући на политичким позицијама Мајске декларације, од-носно под “жезлом хабзбуршко-лоренске” династије. Историчар Момчило Зечевић истицао је у својим радовима унитарно-југославенску фазу Јанеза Евангелисте Крека уочи женевских преговора у но-вембру 1918. године. Клерикална Словенска људска странка се залагала да се југославенска држава уреди на републиканским темељима. Међутим, од таквог одређења одступио је вођа странке Ан-тон Корошец када је пристао на одредбе Женевске декларације, која је предвиђала монархистичко и централистичко државно уређење, са православном династијом Карађорђевић на челу. Највише забуне у Словенији изазвала је вијест да је управо Корошец био заступник таквог концепта уређења заједничке државе и да је у Швицарској иступао као “непомирљиви централист”.

Словенец се, међутим, доследно залагао за федеративно републиканско уређење будуће државе (у бројевима од 16. и 20. новембра 1918, лукави латини). Бискуп Јеглич је у Дневнику 11. но-вембра записао да се вође СЛС боје Срба које словенски либерали позивају у помоћ да заузму југо-славенске покрајине, јер би у том случају “избори за конституанту били под бајонетом Срба и могли би побједити либерали, који су све отвореније за династију Карађорђевић”.²³

Прводецембарској прокламацији уједињења у Београду није присуствовао Антон Корошец, пошто није стигао на вријеме у земљу због компликација на повратку из Швицарске. За Корошеца је било најважније да су словеначки захтјеви у погледу сјеверних словеначких граница били потпуно задо-вољени,²⁴ због чега му није било тешко да прихвати “српски монархизам и централизам”.

Дана 4. децембра, словеначка народна влада упутила је регенту поздравни телеграм у којем “с искреним одушевљењем поздравља” уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца. У телеграму је изражена посебна захвалност због “најодлучније одбране цијеле етнографске територије Срба, Хрвата и Словенаца, нарочито на нашој сјеверној и западној граници, гдје наша браћа сада трпе несрећу несносног насиља окупације”. Телеграм се завршавао ријечима: “Живио југословенски Трст! Живјела југослав-енска Горица и Истра! Бог нека благослови уједињену Југославију! Бог нека чува краља Петра

23 М. Зечевић, н.д., 186-187.

24 М. Зечевић, *Словенска људска странка и југословенско уједињење 1917-21*, Београд, 1973, стр. 209.

и ре-гента Александра”.

У Дневнику Јеглич је писао и о идеолошком сукобу између словеначких либерала и клерикалаца римокатолика. Истицао је јаку агитацију либерала преко Југословенске демократске странке, “који имају по 10 састанака недељно”. Словенска људска странка била је, по оцјени Јеглича, доста неактивна, изузев тјеловјежбену омладинску римокатоличку организацију Орлова.

Команде младе (тек формиране) југославенске војске настојале су да преко римокатоличког свећенства придобију народ Међумурја за идеју хрватског и југославенског уједињења. Запо-вједништво војске за Међумурје (потписан Кватерник) обратило се на Божић 1918. “часном свећенству у Међумурју”: “Народна војска Краљевства СХС испуњава своју свету дужност. Осваја Међумурје за милу Југославију, донаша слободу међумурском пуку, спрема наплатит ју и крвљу срца својега. Долази као носиоц слободе, реда и мира.²⁵

Неочекивано јак југославенски патриотизам римокатоличке хијерархије и свећенства у периоду 1918–19. имао је позадину у неповољном статусу бивших аустроугарских покрајина послје изгубљеног рата. Само је Југославија могла извући хрватске и словенске земље из положаја поражених. Народна политика, у броју од 23. децембра 1918, у чланку “Фрањевачки патриотизам и демократизам према Југославији” о томе је писала: “Ми Хрвати и Словенци из побјеђеника постали смо побједницима. Сретно смо избјегли тешким мировним увјетима. Тај се преокрет догодио изненада, те смо остали упра-во запањени гледајућ у томе особиту љубав господњу наспрам нама... Хрватски фрањевац увијек је био спреман да брани свој народ и његову свету вјеру пред вањским и унутрашњим непријатељем... Ако нашу Југославију у првом њеном развоју ослободимо на људске страсти, на себичност и неправду, на уређење без Бога, стајај’ ће (она) на пјеску, пак ће је непријатељски вјетрови порушити и у рушевине претворити”.

С друге стране, у Ватикану је постојало изражено неповјерење према Краљевини Србији због њеног православља и тјесних односа са православном Русијом. На Србију се у Ватикану гледало као на мост преко којег је Русија могла да шири “шизматичко” православље. По мишљењу југославенског посланика у Ватикану Јеврема Симића, послје слома Русије у новембру 1917. страховања Ватикана требало је да нестану: “Међутим, она су и данас остала. Ватикан сматра да српски пра-вославни елемент и данас има превласт у земљи и да би та превласт могла постати још већа опасност за Католичку цркву

25 АЈ, Збирка Хинка Кризмана, ф. 2

у случају обнове Русије и православља у њој. Ватикану су увијек пред очима успомене вјерског утицаја предратне Русије и њена вјерска политика код словенских народа, која нарочито у Пољској није носила либерално обиљежје према Католичкој цркви”.²⁶

У Ватикану су сматрали да је Србија добрим дијелом проузроковала пропаст Аустро-Угарске, која је његовала најсрдачније односе са Римокатоличком црквом и била један од њених најјачих ослонаца како у међународним питањима тако и у материјалној помоћи. Аустроугарски посланик у Ватикану гроф Палфи, 29. јула 1914, писао је слиједеће: “Папа и курија виде у Србији разорну болест која помало нагриза Монархију до сржи и која ће је с временом расточити. Аустро-Угарска је изразито католичка држава и најјачи бедем који је преостао у овом стољећу Крстовој цркви. Рушење тог бедема, то јест Аустро-Угарске, значило би за цркву губитак најчвршћег ослонца. У својој борби про-тив православља она би изгубила свог најјачег савезника”.²⁷

Академик Драгољуб Живојиновић је писао да је папа Бенедикт XV отворено приговорио Јегличу што су Словенци и Хрвати брзо заборавили Хабзбурговце и Аустрију и ушли у нову државу. Ватикан је испољио противљење према свим политичким и државним актима који су ишли у прилог југослав-енског уједињења (Крфска декларација, Женевска декларација, одлуке Хрватског сабора од 29. ок-тобра 1918). Када је Хрватски сабор изгласао одлуку о прекиду свих веза са Аустро-Угарском и њеном династијом, Курији је ову одлуку 30. октобра 1918. саопштио нунциј Бонцо. Истог дана секретар Гаспари је обавјестио нунција да је одлука Хрватског сабора дубоко ражалостила светог Оца. Иако је постало очигледно да ће Монархија доживјети скори крај, у Ватикану су гајили наду да све није готово. Почетком новембра 1918, Гаспари је изјавио да је најбоље рјешење “у интересу цивилизације и њих самих, нека врста уније између народа средње Европе”.²⁸

Преокрет у ставу Ватикана према стварању југославенске државе наступио је послје потписивања примирја у новембру 1918. године. Бенедикт упутио је 8. новембра Гаспарију пис-мо у којем га је обавијестио о будућој политици према новим државама: “Дали смо инструкције нашем нунцију у Бечу да успостави пријатељске односе са народима аустроугарског царства, који су прије кратког времена

26 АЈ, Краљевско посланство при Ватикану, ф. 2.

27 Grof Palfi austrijskom MID-u, 29. VII 1914 (cit. prema: I. Mihovilović, Vatikan prema našem narodu kroz historiju, Zagreb, 1955, str. 21).

28 Д. Живојиновић, “Св. Столица и стварање југословенске државе”, *Политички живот Југославије*, Зборник радова, Београд, 1973, стр. 265-266.

стекли независност... Црква прихваћа без тешкоћа легитимне промјене, политичке и тери-торијалне, које се догоде у животу народа”. За историчара Драгољуба Живојиновића папино писмо је имало велики значај: “Њиме је он, у ствари, наложио југославенском католичком епископату, као и клеру других новостворених држава, да заузме коректан и кооперативан став према новој држави и да подржи њене напоре за унутрашњу стабилизацију. То је укључивало, по свему судећи, папину подршку свим оним снагама које су се бориле против социјалних и револуционарних промјена и покрета”. Живоји-новић закључује да је папино писмо представљало полазну платформу за одређивање става Католичког епископата на конференцији одржаној у Загребу од 27. до 29. новембра 1918, која је дала подршку стварању нове државе.²⁹ Изражена флексибилност Ватикана, односно брзо престојивање према свјетовним политичким промје-нама, била је посљедица очекивања да ће и у новим политичким условима задржати јак идеолошки утицај на свјетовне прилике. Већи дио Католичког епископата и утицајног клера иступао је и прије ватиканског дефинитивног опредјељења за подршку новим државама у прилог југославенског уједињења (А. Бау-ер, Ј. Царић, Ф. Ућелини, В. Спинчи, А. Махнич и други).³⁰ На њихово југославенско опредјељење утицали су страх и неповјерење према Италији и њеним агресивним плановима на источној обали Јадранског мора.

За југославенску римокатоличку хијерархију 1918. године била је пожељна једна југославенска држава и због ширења римокатоличких панславенских идеја међу православце. Утицајни римокатолички клер је очекивао да ће југославенско уједињење пружити прилику римокатолицима за прозелитски рад, а да ће

29 Исто, 267.

30 Jugoslavensko raspoloženje iskazao je i don Mijo Tomašević svojom “Pjesmom jedinstvu”:

“Sveto trojstvo jedan Bog,
Tri plemena jedan rod,
Dvoja slova jedan jezik
Dva obreda jedna vjera
Ali eto kraj oltara
Dva su brata koledara.
Jedno sunce dv’je Nove Godine
Jedni sveci dvoje svetkovine;
Žarko sunce sa neba se smije
Kako sloge među braćom nije,
Ispod sunca pružila se duga
Pa se brati i smije i ruga.
A ja velim smiluj nam se Bože
Da se braća i u vjeri složel!”

(Razgovor naroda jugoslovenskog, Split, br. 15, 22. decembar 1925).

умјесто Аустро-Угарске, чија је судбина била неизвјесна, нова држава постати центар за превођење на праву вјеру. Очекивали су да ће евентуално југославенска држава бити “мост за продор у широка прострaнства источне Европе, прије свега Русије”. Да би потврдио постојање широких могућности за такво дјеловање и изгледе на успјех, Фран Барац је поменуо вјерске прилике и идеолошко-политички либ-ерализам код Срба. Њихово православље било је, по његовом мишљењу, “у свему инфериорније од католичанства, а ниво културног развитака и вјерског образовања низак и слаб. Стога Срби и њихово свећенство не би могли да утичу на напредније и образованије католике... Најзад, сломом царске Русије Србија се ријешила заштитника који је помно бдио над свима православним земљама и народима”.

“Апостоли” Католичког покрета први су у свом програму формулисали врховни циљ – “рекрестијанизацију”, односно “обнову у Христу” читавог јавног и приватног живота на славенском југу. “Господ је”, како је говорио римокатолички сениор Петар Рогуља, “поставио будућност јужних Славена у руке католичке. Римокатолицима је дао да преузму провиденцијално задаћу хрватског, српског и словенског народа – главни узрок постојања наше Државе. Ујединит ћемо се у једну велику фалангу, створит ћемо јединствену славенску културу и бити чланови исте. И бит ће један пастир и једно стадо. Онда ће истом и Србин и Хрват и Словенац бити члан једне јединствене нације, онда ће Југославија бити слободном домовином новогa јужнославенског народа”.³¹

Главна улога у спровођењу римокатоличког унитарног југославенства била је намијењена Католичком покрету бискупа Крчког Антуна Махничa (творца хрватског социјалног католицизма), који је преко социјално-културне мисије требало да стопи све јужнославенске народе под окриљем Римске цркве.³² По замисли Ватикана, Католички покрет је морао унијети закон Божији као врховну норму у читав живот – народни, јавни и приватни, државни, политички, културни, етички. Тим путем требало је да крене

31 АЈ, Краљевско посланство у Ватикану, ф.2.

32 М. Екмечић истиче да је једна од функција црквених мисија католицизација припадника других вјера, те наводи “откриће” америчке дипломатије да Католичка црква тежи експанзији на рачун православља, помажући Њемачку. При том истиче идеолога социјалног католицизма Словенца Антуна Махничa као главног спроводника таквих идеја у југославенским земљама: “Он (Махнич) вели да се политички акценат преноси са запада на исток и да је пропашћу царске Русије... хрватски народ добио нарочити задатак. Он ће бити први кога ће Господар послати на католичку жетву источне њиве. Историјска мисија хрватског народа је да поврати српски народ Католичкој цркви... У условима када је Русија пала, балкански су народи слободни да постану оно што су и прије били – католици”. (М. Екмечић, *Стварање Југославије 1790 - 1918*, I-II, Београд, 1989, стр. 837).

“свремена обнова у Криту”. Овај “спасоносни посао” за РКЦ требало је да изведу сви они којима је “Господ дао кормило а у душу одговорност за душевна и тјелесна добра свога пука”. То су, у првом реду, били клер и “освједочени католички лаикат, у чијим рукама је судбина римокатоличког народа. А то је, управо, смисао Католичког покрета. Сваки наш свећеник и сваки лаик има бити апостол Католичког покрета”.³³

Шарићева Врхбосна већ је 1920. године дала тумачење мисионарских смјерница Католичке акције. Клерикалци у Босни имали су исти циљ као и носиоци клерикализма у Хрватској, а оправдање уласка слове-начких и хрватских римокатолика у нову државу, са осталим некатоличким и некршћанским народима, налазили су у унији свих некатоличких народа са Римом: “Стојимо на прагу нове добе. Тежиште свјетске политике прелази од Запада на Исток; а ту, како показују сви знакови, чека хрватски народ нова за-даћа, нов позив налик ономе што се означаје ријечју ‘antemurale christianitatis’. Наиме, Хрватима – католицима намјенила је провидност, по нашем положају, ту задаћу да са католичким Словенцима будемо мост за унију на Балкану. Некоћ су наши пређи својим војнама од-бранили западну Европу и католичанство од најезде Турака. Данас се морамо показати достојним потомцима њиховим, па очувати уједињени Исток од западног масонског либерализма”.³⁴

Пошто је монолитност РКЦ у Европи била разбијена Лутеровим протестантизмом и другим ре-форматорским покретима, а средњовјековну западну кршћанску културу расточио вал грађанских рево-лација и донио за Римокатоличку цркву непријатељску идеологију грађанског либерализма (дарвинизма, натурализма, секуларизма, атеизма), она је спасење од “погубне” идеологије налазила у ширењу римо-католицизма на источне православне славенске народе погодне за унију. Православље је због аутокефалности националних цркава изгубило карактер интернационале. Послије нестанка царске православне Русије, Римска црква је очекивала да ће лако провести идеје гркокатолицизма (уније) међу пра-вославцима. Српско православље је, с друге стране, у доброј мјери прелазило преко вјерских формално-догматских разлика. Предсједник Народне хришћанске заједнице Драгољуб Миливојевић оцијенио је да је српско православље помало личило на атеизам и рационализам, јер је православно дух ишчезао. Религи-озни живот

33 Исто.

34 J. Perković, „Smjernice Katoličke akcije-Utisci s orlovskog sleta u Mariboru“, *Vrhbosna*, br. 15-18, 1920.

Срба означаван је као “тврда вјера” у православље, која је у дневним манифестацијама црквеног живота била невидљива. О политичком и свјетовном ангажовању Српске православне цркве епископ Николај Велимировић је запазио слиједеће: “Познато је целом свету да Православна црква у мирним временима и у слободним државама нити води политику, нити истиче свој политички програм, нити има своју политичку партију у народу, ни свој партијски клуб у парламенту. У томе се она битно разликује од неких других верских организација у свету и у нашој земљи”.³⁵ Због свог вјерског и црквеног одређења за “царство небеско” и апстиненцију од свјетовних политичких кретања, Српска православна црква није могла да у већој мјери контролише и усмјерава вјер-нике у идеолошком и политичком погледу.

Римокатолички панславизам, као једна од смјерница поратног рада Ватикана, био је усмјерен ка прекрштавању православних источних народа. Југославија, као будућа једноконфесионална римока-толичка држава, била је прихватљива за дио црквене хијерархије (нарочито оне у Католичком покрету и Сениорату), заплашене револуционарним резултатима рата, односно офанзивним бољшевизмом и јачан-јем буржоаско-демократске идеологије, која је ширила идеје либералне грађанске Европе.

Света Столица, односно њени прелати (великодостојници), давали су контрадикторне изјаве о питању Југославије, без обзира на папин став према новим државама из новембра 1918. године. Очито се радило о различитим гледиштима и одређењима у погледу егзистенције Југославије. Ватикан-ски државни секретар кардинал Гаспари, познат као велики приврженик хабзбуршке династије, у интервјуу датом француском новинару Морису Праксу (Маурице Прац), дописнику париског листа *Le Petit Parisien*, осврнуо се на прилике у Краљевини СХС и њено државно уређење. Заложо се за аутономију републиканског типа римокатолика у Хрватској, Далмацији, Славонији, Босни, Херцеговини и Словенији и изразио велико жаљење због слома Аустро-Угарске монархије.³⁶

У августу 1919. бискуп Јеглич је приликом боравка у Риму посјетио папу Бенедикта ЦВ. Главни разлог његове посјете, како је наведено, била је намјера да спозна стварни став Ватикана према Краљевству СХС. У југославенској јавности било је прихваћено мишљење да је Света Столица против нове државе будући да је није дипломатски признала и да су италијански римокатолички листови,

35 R. Rogošić, *Srpsko pravoslavje*, Split 1924.

36 *Le Petite Parisien*, 4. mart 1919.

под тајним утицајем Ватикана, жешће писали против Краљевства СХС него владини листови. У томе је предњачио ватикански орган *L'Osservatore Romano*.

Дана 24. августа 1919. папа Бенедикт XV је врло љубазно примио бискупа Јеглича. У разговору је навео да су главни разлози непризнавања Краљевства СХС “неуређене међе” између Краљевства и околних земаља јер се, по његовом мишљењу, није знало које ће бискупије бити у новој држави. Други разлог био је “непотписан мир”. Папа је обећао да ће са “највећим весељем” признати Краљевство СХС кад се ова питања регулишу.³⁷) На Јегличеву молбу да се дозволи објављивање његових “угодних изјава” у словеначким листовима, папа је одговорио: “Све то кажите на сав глас. Једва чекам час да вам испуним жеље. И чим ми, по потписаном миру, београдска влада на било који начин поручи да жели прилике Католичке цркве уредити уговором са Св. Столицом, учинићу све да се тај уговор склопи. Мислим да би се уговор са српским народом, потписан 1914. године, могао протегнути на нову државу. Послати ћу и у Београд свога црквеног заступника да могу пријатељски општити са новом владом.”³⁸

Писање листа *L'Osservatore Romano* током 1919/20, до склапања Рапалског уговора о миру, било је изразито непријатељско према новој југославенској држави. Почетком децембра 1918. ватикански дневник формално није ни помињао акт уједињења. Тек је 3. децембра 1918. обавијестио читаоце да је формирана “нова српска влада коалици-је”. Са осталом италијанском штампом водио је процрногорску кампању, заступајући антијугославенску савојску политику. *L'Osservatore Romano* је 25. јануара објавио проглас црногорског краља Николе своме народу. У броју од 12. марта 1919. донио је коментар одлука подгоричке Скупштине о сједињењу Црне Горе са Србијом: “Противно лажним вијестима које се претенциозно шире с југославенске стране, о савршеном складу аспирација Црне Горе и њене неспорне воље да буде сједињена са Србијом, зна се да је комедија од Скупштине, која је одржана у Подгорици, и којој су присуствовали само изнимке интелектуалне младежи, изазвала живо интересовање црногорског народа који не гледа радо да га Срби лише власти и који је у својој највећој већини вјеран династији Петровића.” Оваквим написима *L'Osservatore Romano* је давао подршку сепаратистичким и иредентистичким покретима у Краљевству СХС. Залагао се за независну хрватску републику, у Словенији је давао подршку Аустријанцима, у сјевероисточној

37 Slovenec, 30. VIII 1919.

38 Isto.

Србији и Банату Румунима (Власима), у Црној Гори независној црногорској краљевини а у југозападној Србији Арбанасима (Арнаутима).

У склопу империјалистичких тежњи Италије, Ватикан је постајао све жешћи бранилац италијанских националних интереса. Ранија нетрпељивост Ватикана према италијанским либералним владама, од 1870. године, све више је нестајала. Антијугославенско и проиталијанско писање листа *L'Osservatore Romano* требало је да докаже силама побједницама како је Ватикан солидаран са политиком либералног савојског Квиринала (Италије). Ватикан је био најизразитији непријатељ Краљевства СХС у тзв. јадранском питању. Био је незадовољан чак и одлукама Лондонског уговора, који Италији није обезбједио Ријеку.

Процес признавања Краљевства СХС Ватикан је започео октобра 1919. године. Кардинал Гаспари је изјавио да је дошло вријеме да Ватикан призна Краљевство СХС, пошто је оно признато “скоро од свих сила”. По његовом мишљењу, Ватикан је имао обичај да “прати и слиједи догађаје свјетовне политике, а не да их предухитри”. У телеграму од 10. октобра 1919, Бакотић је саопштио да је папа одлучио да призна Краљевство СХС “чим му ми прикажемо предлог заснивања редовних дипло-матских односа. У игри око признања Краљевства СХС Ватикан је диктирао услове младој југославенској држави. Света Столица пуних девет мјесеци није реагирала на нотификацију југославенске владе из јануара 1919. године. Послије успјешног разговора са кардиналом Гаспаријем, Бакотић је у телеграму од 6. новембра 1919. лаконски саопштио: “Успио сам да увјерим Кардинала и он ће већ сутра послати ми ноту признања Државе”. Послије аудијенције код папе Бакотић је од кардинала Гаспарија сазнао да ће “кроз који дан нунциј Керубини да се крене за Београд”.³⁹ Историчар Виктор Новак је оцијенио да су овом свечаном аудијенцијом успостављени редовни дипломатски односи између Краљевства СХС и Свете Столице. Дванаест дана послје свечаног пријема, Бенедикт XV упутио је регенту Александру писмо о прихватању Лује Бакотића за посланика. Први папски нунциј Керубини дошао је у Београд и представио се заступнику министра иностраних дјела Миро-славу Спалајковићу, а 6. априла 1920. предао акредитивна писма регенту Александру. По предаји акредитива, отпутовао је у Загреб гдје је присуствовао конференцији Католичког епископата.⁴⁰

39 АЈ, Ватиканско посланство, Ј. Бакотић – министру иностраних дела М. Спалајковићу, 13. март 1920.

40 С. Симић, *Ватикан и Југославија*, Београд 1937, стр. 13. (забрањена књига од владе М.

Иако је 1918–19. године био склон формирању југославенске државе, југославенски католички епископат је постајао све заплашенији због идеолошке климе у Краљевству СХС. Болоњски лист *Resto del Carlino*, у броју од 26. априла 1921, писао је да се у Ватикану сматра да су силе које Југославију већ на почетку њеног живота гоне у лаички антиклерикализам, потпомагане извјесним антиклерикалним и ма-сонским струјама из туђине, које су осуђене да шуте у својим земљама. Ватикан је очигледно алудирао на француску масонерију. У напорима да што више очува интегритет вјере у додиру са грађанским властима, Ватикану није одговарала политика појединих југославенских влада које су форсирале либерална вјерска начела, онемогућавајући Римску цркву да активно учествује у државном и политичком животу Краљевине СХС. Због јачања снага грађанског либерализма и увиђајући да неће остварити замишљену доминацију у држави, Ватикан је постајао све већи противник Југославије. С друге стране, постепени идеолошки заокрет у Италији од либерализма ка фашизму, од 1922. године, изазивао је у редовима ватиканске хијерархије изражен италијански национализам. Југославија је представљала све већу сметњу империјалним ватиканско-италијанским плановима на источној обали Јадранског мора и у Далмацији, и зато ће се све више појачавати италијанско-ватиканско непријатељство према Краљевини Југославији.

Литература

АЈ, Збирка Хинка Кризмана (фонд 84), ф. 2, “Демократији Срба, Хрвата и Словенаца” – проглас, 1919.

Екмечић Милорад, н. д., 812–813.

Живојиновић Драгољуб, Лучић Дејан, *Варварство у име Христово*, Београд 1989, 216.

Живојиновић Д., *Ватикан, Србија и стварање југословенске државе 1914–1920*, Београд 1980, стр. 351–352.

Живојиновић Д., “Св. Столица и стварање југословенске државе”, *Политички живот Југославије*, Зборник радова, Београд, 1973, стр. 265-266.

Жутић Н., *Нико Бартуловић – римокатолик четник*, Београд, 2010.

Зечевих М., *Словенска људска странка и југословенско уједињење 1917-21*, Београд, 1973, стр. 209.

Матијевић З., „Католичка црква у Хрватској и стварање југославенске државе 1918–1921.године“, *Повијесни прилози*, 5, Загреб 1986, стр. 16.

Коларек Н., А. Бауер, *Католички лист*, 11. фебруар 1937.

Миховиловић Иве, *Ватикан према нашем народу кроз историју*, Загреб 1955, стр. 22.

Поповић Л., “Југословенство и Словенство”, *Нова Европа*, бр. 2, 11. јануар 1922.

Симић С., *Ватикан и Југославија*, Београд 1937, стр. 13. (забрањена књига од владе М. Стојадиновића).

Хрватска њива, бр. 14, Загреб 1918.

Шишић Ф., *Документи о постанку Краљевине СХС 1914–1919*, Загреб 1920, стр. 213–214.

Novak Viktor, *Magnum crimen*, Београд 1948, стр. 79.

Perković J., „Smjernice Katoličke akcije-Utisci s orlovskog sleta u Mariboru“, *Vrhbosna*, бр. 15-18, 1920.

Rogošić R., *Srpsko pravoslavlje*, Split 1924.

Nikola Zutic

LIBERAL (MASONRY) AND RIMOCATOLIC YUGOSLAVISM AND CREATION OF YUGOSLAVIA

Resume

The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (in original "SHS") was created in 1918 on the ideological foundations of liberalism, secularism and anticlericalism. And as such, it was accepted by the political actors of Slovenians and Croats due to the hopeless position after the lost war. The Croatian and Slovenian Roman Catholic hierarchies also supported formation of the Kingdom of SHS with the aim of preserving Croatian and Slovenian lands (as parts of the defeated Monarchy) from an unfavorable peace settlement, as expected proselytizing work in the Orthodox East, dangers of a Bolshevik attack, and fear of the devastating Italian liberalism and Italian penetration into Slavic areas. The initially declarative Yugoslavism at the Roman Catholic Church will gradually, especially until 1922, turn into hostility towards the Kingdom of SHS. Such tendencies by the Catholic Episcopate were caused, not only by liberal laicist ideological course of the common state which suppressed pronounced clerical pretensions of the Roman Catholic Church, but also a close relationship between Vatican and Fascist Italy (since 1922). Namely, the alliance with Italy assumed hostility with Yugoslavia.

The Holy chair, unlike the Yugoslav Catholic Episcopate, was always against the creation of Yugoslavia. The state of that kind was considered as a fiction by Vatican, and even a threat to the Roman Catholics, because it was expected that in such country the domination of the "Byzantine" uncivilized Serbia would be established over the "cultural" Roman Catholic peoples. However, the Vatican's expressed flexibility, i.e. rapidly shifting course towards secular political changes (1918 extremely unfavorable to the Vatican), as well as the pragmatic reasons and the fear of dangerous social revolutions (Bolshevism and Communism) have led to the acceptance of the Kingdom of SHS as "necessary evil" (recognized by the Vatican only at the end of 1919).

Keywords: liberalism, masonry, Roman Catholicism, Vatican, Kingdom of SHS, Yugoslavism.

* Овај рад је примљен 14.12.2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 11.01.2019. године.